

Bland renegater, glesbygdskämpar och kaxiga glittertjejer

Arne Johnsson presenterar ny svensk litteratur – en kommentar

Svenska institutet – webinarium 25 november 2020

Här nedan finns de grupperingar av böcker jag utgick från när jag pratade om litteratur på webinariet den 25 november. Som alltid är tiden alltför kort för allt man vill säga, så därför kommer här mina kommentarer till var och en av grupperingarna. Det är personliga noteringar och det finns säkert de som tycker annorlunda. Men så är det: läsning (och skrivande) är personligt. Några av titlarna (särskilt Klas Östergrens *Renegater*), dyker upp under olika rubriker. Det visar bland annat att litteratur är en mångförgrenad verksamhet.

Mycket nöje!

Jag önskar er alla en God Jul och hoppas vi ses under ett gynnsammare år.

DET SKAPANDE ÖGONBLICKET

Nina Burton, Livets tunna väggar

Kajsa Grytt, Performance

Agneta Pleijel, Dubbelporträtt

Kommentar

Bland det mest spännande att tänka på som läsare och som författare är den stund, de stunder då ett verk blir till. Vad händer, vad är det vi människor gör som så markant skiljer ut oss från andra varelser, då vi ur till synes ingenting skapar något som inte tidigare funnits. Hur ser processerna ut, av vad består det kaos som till slut blir ett verk?

Dessa tre författare berättar fint, engagerat och ur väldigt olika temperament om just detta, och jag tycker det kunde vara lämpligt att börja här.

AUGUSTPRISET – KATEGORIN SKÖNLITTERATUR

Carola Hansson, Minnestrådar

Stefan Lindberg, Splendor

Annika Norlin, Jag ser allt du gör

Lydia Sandgren, Samlade verk (Augustpriset 2020, i kategorin skönlitteratur)

Thomas Tidholm, Jordlöparen

Klas Östergren, Renegater

Kommentar

Jag satt i år med i juryn som tog fram de sex skönlitterära nomineringarna till det prestigefyllda Augustpriset. Det var ett stort arbete med mycket läsning och diskuterande. Vi fem i gruppen arbetade som om vi var deltagare i en läsecirkel med en enorm agenda att läsa och diskutera.

Nåväl, vi enades om de ovanstående böckerna: fyra romaner, en novellsamling och en diktsamling. De är alla olika som böcker, till temperamenten, utgångspunkterna. I gruppen ryms samtidshistoria, eftertänksamhet, humor, autofiktion, existentiell vånda, rockmusik, glesbygd, storstad, gangsters, insekter, världskrig, ja nästan allt (men inte allt) som ryms inom alla de grupper jag berättar om i det som följer och de visar på en rikedom och livskraft i vår litteratur, och att såväl unga författare (Annika Norlin och Lydia Sandgren är båda debutanter) som erfarna författare med en lång verkslista bakom sig kan få plats här.

BERÄTTANDE

Jennie Dielmans, Det sista solot

Clara Clementine Eliasson, Mot San Francisco

Lennart Hagerfors, Framåt natten uppklarnande

Camilla Hammarström, Hälsningar från solen

Jack Hildén, Många gånger i regn

Peter Fröberg Idling, Nidamörkur

Malin Isaksson, Jag är Istanbul

Sebastian Johans, Broarna

Valerie Kyeyune Backström, Ett nytt England

Ola Larsmo, Översten

Sara Paborn, Tistelhonung

Conny Palmkvist, En cowboy lämnar stan

Björn Ranelid, Bill Nilssons sista vita skjorta

Lydia Sandgren, Samlade verk

Alex Schulman, Överlevarna

Anne Swärd, Jackie

Kjell Westö, Tritonus

Klas Östergren, Renegater

Kommentar

Ja, det pratades om, när Lydia Sandgrens roman *Samlade verk* publicerades, och berättandets, berättelsens återkomst till den svenska romanen. Vad menar man då? Ja, kanske lite oklart, men ungefär återkomsten för ett relativt traditionellt berättande, ett episkt flöde med ett myller av karaktärer att engagera sig i. Läsaren kan njuta av berättelsens gång, tidsandan som lockas fram, karaktärernas personliga utveckling, ja sådant.

Berättelserna här ovan är alla av den sorten. Några är längre, några är kortare men de har alla fint utmejslade personskildringar, engagerande öden, man både känner igen och upptäcker nya drag hos författarna, några av dem tar nya vändningar i sina författarskap, och några av dem har begått fina debuter under året.

Det sägs ibland att den traditionella berättarkonsten, romankonsten är på utdöende. Men jag är övertygad om att den kommer att leva kvar – vi behöver den konstarten, i all dess rikedom och mångfacetterade prakt, för underhållningen, kunskaperna, erfarenheterna den förmedlar. Ju mer olika, desto bättre och roligare.

SAMTID – SAMHÄLLE

Lena Andersson, Dottern

Majgull Axelsson, Inställd resa till Sabarmati

Wanda Benjelloul, Dalenglitter – en roman om hårt arbete

Peter Englund, Söndagsvägen

Carola Hansson, Minnestrådar

Eli Levén, Hur jag skulle vilja försvinna

Stefan Lindgren, Splendor

Patrik Lundberg, Fjärilsvägen

Gunnar Nirstedt, Valborgsmässoafton på Nytorps gårde

Annika Norlin, Jag ser allt du gör
 Hanna Nordenhök, Caesaria
 Bengt Ohlson, Midsommarnattsdrömmar
 Conny Palmkvist, En cowboy lämnar stan
 Lydia Sandgren, Samlade verk
 David Ärlemalm, Lite död runt ögonen
 Klas Östergren, Renegater

Kommentar

Självklart erbjuder samtiden och det omgivande samhället en oerhörd mängd stoff för berättandet. Det finns ju där i all sin komplexitet och rikedom. Livet, döden, rikedomen, fattigdomen, klassamhället, innanförskapet, utanförskapet. Allt det vi vill se och inte se, allt vi trodde vi kunde bygga bort, reformera bort i folkhemstanken, slår tillbaka.

Varför då? Ja, författarna, berättelserna tycks mena att, människan är sådan, oförutsägbar, gränslös, inte villig att luta sig tillbaka och bara nöja sig. Vi vill ha något annat, eller någon annan vill ha något annat, det kan gälla i nutiden eller bakåt i tiden. Vi arbetar hårt för att kunna leva, vi strävar efter njutning och glädje, ibland är vi brickor i spelet, ibland är vi spelaren själv och det är ofta nog en av författarnas många självpåtagna uppdrag att berätta om, gestalta, ge all den komplexitet hon/han förmår.

SVENSKA AKADEMIEN – MEETOO

Johanna Ekström, Meningarna
 Katarina Frostenson, F
 Matilda Gustavsson, Klubben
 Åsa Linderborg, Året med 13 månader
 Klas Östergren, Renegater

Kommentar

Några av de mest genomgripande händelserna i det litterära och kulturella, och i princip alla områden i Sverige under senare år var det som började med Meetoo-rörelsen under hösten 2017. Många kränkningar mot kvinnor kom fram, ibland flera år gamla oförrätter, namn

avslöjades, många män, ofta i maktpositioner blev av med jobben, schavotterade offentligt, åtalades och i några fall ledde det till stora personliga katastrofer.

Allt detta letade sig fram till och in i Svenska Akademien. Akademien bröts under ett par år nästan sönder och samman under den följd av stridigheter, motsättningar och elakheter som blottlades, och jag tror många som stod utanför allt detta både förfasades och förundrades över hur denna institution betedde sig. En av lärdomarna är väl att ingen av oss är mer än människa.

I vilket fall som helst har detta genererat en hel genre i samtidslitteraturen: personliga bekännelser, bittra utfall, berättelser med bäring långt ned i antikens djup, reportage, komik, allegorier, ja nästan alla varianter. Vad man kan säga är att samhället, kulturen, konsten och mycket annat skådade plötsligt in i sig själva med ett större intresse och ärlighet än på länge, och förskräcktes av vad de såg. Människan är en vacker varelse, men inte alltid.

EXISTENTIELLT DRAMA

Lennart Hagerfors, Framåt natten uppklarnande

Camilla Hammarström, Hälsningar från solen

Valerie Kyeyune Backström, Ett nytt England

Jona Elings Knutsson, Krokodilens vändkrets

Eli Levén, Hur jag skulle vilja försvinna

Stefan Lindberg, Splendor

Petter Lindgren, Singer

Malin Lindroth, Rolf

Gunnar Nirstedt, Valborgsmässoafton på Nytorps gårde

Hanna Nordenhök, Caesaria

Per Odensten, Glossarium

Bengt Ohlson, Midsommarnattsdrömmar

Josefin Roos, Svartsvala

Madeleine Schantz, Vaken dröm

Tone Schunnesson, Dagarna dagarna

Anne Swärd, Jackie

Jerker Virdborg, Mamma i soffan

Kommentar

Till denna grupp har jag lagt böcker som på något eller några sätt särskilt ställer livet på sin spets. Det kan vara starka berättelser om avgörande livsval, sådant som sker genom slumpens ingripande, eller det har skett genom det omgivande samhällets eller kulturens ingripande eller egenskaper, eller det kan vara händelser som utlösts medvetet därför att berättelsens huvudperson/-er medvetet väljer en väg som leder till förändring.

Boken kan handla om att gå vilse, det kan vara ren faktiskt vilse, i en stad eller ett landskap men grejen är att personen också går vilse i sig själv. Irrande i en stad blir en metafor för livets komplexitet, de alltför många och svåra valen vi ställs inför. Man kan också gå vilse när man sätter sig i en soffa i ett möbelvaruhus och, till sina barns förtvivlan vägrar att lämna soffan ...

Det kan också beröra en grupp människor, deras relationer till varandra, hur de interagerar när de ses, kanske endast en gång under en ikonisk kväll, eller så ses de mer eller mindre regelbundet under en lång följd av år. Livet förändras, kärleken kommer och går, vänner skiljs och förenas igen, någon gör karriär, någon gör det inte – ändå ses gänget gång på gång och tvingas då konfronteras med såväl de andra som med sig själva.

Här är också genren där vi kanske som mest grubblar över vad en människa är, var går gränsen mellan oss och något annat, en maskin, en annan varelse, och vad innebär dessa gränsdragningar.

AUTOFIKTION – SJÄLVBIOGRAFISKT – BIOGRAFISKT – BIOGRAFISKA INSLAG

Frida Boisen, Berätta aldrig det här

Ernst Brunner, Marmormolnet – om bildhuggaren Sergel

Johan Croneman, Jag är olyckligt här

Stina Ekblad, Här brusar strömmen förbi

Kerstin Ekman, Tullias värld

Johanna Ekström, Meningarna

Ulrika Ewerman, Monika Magnus 1966

Katarina Frostenson, F

Otto Gabrielsson, Vildhavre. Sista brevet till pappa

Kerstin Gezelius / Alexander Onofri, Love – en roman om Greta Garbo
 Göran Greider, Hon vars hjärta var som mitt
 Malin Isaksson, Jag är Istanbul
 Bengt Jangfeldt, Immanuel Nobel & Söner. Svenska snillen i tsarernas Ryssland
 Lo Kauppi, Två vita dvärgar
 Stefan Lindberg, Splendor
 Åsa Linderborg, Året med 13 månader
 Birgitta Lindqvist, Resa över avgrunden
 Prinsessan Christina fru Magnusson, Hon kallades Daisy – att finna en farmor
 Stefan Mendel-Enk, Apan i mitten
 Coco Moodysson, Mörkt album
 Lars Norén, En dramatikers dagbok 20152019
 Dmitri Plax, Peter. Tid
 Agneta Pleijel, Dubbelporträtt
 Helene Rådberg, Mammajournalerna
 Niklas Rådström, Då, när jag var poet
 Ninni Schulman, Flickebarn nr 291
 Jesper Svenbro, Natligt symposion. Sölvegatan 2
 Ida Therén, Att omfamna ett vatten
 Nathalie Verständig Axelius, Det var jag som skulle dö
 Helena von Zweigbergk, Mitt liv som dront – en självbiografisk inventering
 Elisabeth Åsbrink, Övergivenheten
 Klas Östergren, Renegater

Kommentar

Denna mångfacetterade genre/grupp är stark i alla kulturkretsar, skulle jag tro. Varje människa har ju sin egen historia, alla är vi unika och har något märkligt, starkt, berörande, komiskt ... att berätta. Det avgörande för läsarens del är naturligtvis om det har ett allmänintresse och om det berättas på ett sätt som väcker känslor och intresse.

I den här gruppen finns förstås en väldigt stor variation – alltifrån djupt tragiska, smärtsamma och hudlösa berättelser om egna eller närståendes liv, till kungligheter som lever till det yttre privilegierat och skyddat men icke desto mindre är människor med egna originella och starka drivkrafter.

Livet är oerhört innehållsrikt, vi drabbas alla på olika sätt av dess nyckfullhet, det händer saker med våra föräldrar, syskon, vänner, oss själva och vi vet att vi inte är ensamma i vårt öde. Ändå, när en författare skriver så gör hon/han det till unika berättelser om unika öden. Vi som läsare sitter med våra egna liv och kan relatera till det vi läser, finna kraft, samhörighet eller varför inte motstånd och debattlusta genom att ställa vår erfarenhet mot det som finns på boksidorna. Vi tycker om att läsa om andra människor, inte för att söka skvallret utan för att berika våra egna liv med de erfarenheter läsningen kan ge. Dessa berättelser med större eller mindre verklighetsförankring, där författaren har lagt mycket mod och energi på att rannsaka sig själv och sin omgivning, är författarens gåva till oss – ”se här, detta är också ett liv, ta emot det, se det!”.

LANDSBYGD – GLESBYGD – NORRA SVERIGE

Mats Ahlberg, Levande landskap – en resa till framtidens jordbruk

Svante Bäckström, Så höjer sig landet

Maria Broberg, Bakvatten

Stina Jackson, Ödesmark

Sven Olov Karlsson, Årsboken

Thomas Larsson, Fyrbåken

Axel Lindén, Tillstånd

Börje Lindström, På kyrkogården i södra Lappland

Annika Norlin, Jag ser allt du gör

Karin Smirnoff, Sen for jag hem

Aino Trosell, Gränsmark

Kommentar

Vi kommer alla från någonstans. Många, kanske de flesta av dem du möter på gatan i någon större stad har nära förbindelser med mindre orter ute i landet. De kan vara nyss inflyttade till stan, de vill söka sig nya utmaningar, mer rörelse, bättre arbete, mer kulturella upplevelser ... Men nästan alla har vi vårt ursprung någon annanstans. Och vi reser tillbaka, för att träffa föräldrar och andra släktingar, vänner, för att bo några veckor i en sommarstuga eller bara för att se hur det är nu. Gradvis förvandlas det vi ämnat till berättelse, minne, våra barn och barnbarn ser det kanske som något exotiskt och främmande, kanske till och med lite

skrämmande: det är ju så annorlunda, man verkar tänka och tala på annat sätt, man betar sig inte riktigt som man gör i stan, intressena kanske är annorlunda; ja, det kan finnas många skillnader.

I Sverige, och kanske på många andra håll, märks det i litteraturen. Inom spänningsgenren utvecklas något som lite ansträngt kan kallas Glesbygd Noir, eller Glesbygd Exotique. Glesbygden, den lilla orten, staden blir verkligen exotisk och ofta handlar berättelserna om hur någon som en gång har flyttat bort nu kommer tillbaka. Då blir det kulturkrockar, alla ser på varandra med främmande ögon och alla får syn på sådant man inte sett förut. Landsbygden kan för den urbana människan (åtminstone i dessa berättelser) verka skrämmande, råa dofter, jägare och blod, märkliga kärlekshistorier, våld, förfallna hus, liv som levs i det gråa gränslandet mellan lag och laglöshet. Vi som av vilka anledningar som helst lever utanför storstaden vet att det inte är riktigt på det sättet men läser ändå gärna, av samma anledningar som man läser om allt annat. En som bor i en större stad vet också att det inte lurar skurkar bakom varje gathörn, men läser ändå gärna om det. Vi söker spänningen helt enkelt, och den goda berättelsen, och kanske får vi också, som sagt, syn på något vi inte sett förut, i landskapet eller i oss själva.

JUDISKT

Carola Hansson, Minnestrådar

Stefan Mendel-Enk, Apan i mitten

Kaj Schueler, En kibbutz i Falun

Nathalie Verständig Axelius, Det var jag som skulle dö

Elisabeth Åsbrink, Övergivenheten

Kommentar

Det har på senare år kommit en hel del böcker som handlar om det judiska, särskilt med tonvikt på erfarenheterna från förföljelserna under 1900-talet, men även under andra epoker. Många bär på minnen och berättelser från sin egen släkthistoria, antingen sådant som berättats av tidigare generationer eller så har man själv upplevt det. De böcker som är förtecknade här ovan är alla mycket starka, de har på olika sätt bakgrunder i fakta. Någon kallar sig ”roman” en annan ”självbiografi” men grunderna består av verkliga livsöden, öden som nu i större eller

mindre grad utgör allas vårt kollektiva minne. Förutom dessa böckers litterära kvaliteter utgör de därmed också en stark del av vårt historiska, etiska och moraliska kulturarv.

MÅNGFALD

Suad Ali, Dina händer var fulla av liv

Gina Dirawi, Paradiset ligger under mammas fötter

Jila Mossaed, Åttonde landet

Lizette Romero Niknami, De försvunna

Donia Saleh, Ya Leila

Kommentar

Sverige förändras snabbt och i grunden. det är en självklarhet, det händer i alla länder och det sker med politiken, kulturen, etnicitet, matvanor, tänkesätt, ja på alla livets områden. Ett av de yttre tecknen är gatubilden. I minsta småstad bor nu människor som är första, andra, tredje ... generationens invandrare. Klädedräkter, språk, utseenden blandas på ett sätt som var totalt okänt för några decennier sedan. Det ger oss alla nya inblickar i hur man umgås, hur man tänker, äter – och det har också givit oss mörkare sidor som segregering, utanförskap, mörka politiska åsikter och debatter där det i stället borde finnas en stor öppenhet.

En av de goda sidorna är att författarnamnen numera inte alltid är de vanliga svenska namnen, och att erfarenheterna de delar med sig av i romaner och dikter är av annorlunda slag.

Grundproblematiken i en bok kan vara densamma – kärlek, hat, liv, död, katastrofer, lycka – men själva berättelsen, dess muskler och blod kan vara annorlunda, baserad i tänkande, kulturmönster, minnen som inte kommer ur det som ses som det traditionellt svenska (vad det nu är?).

Dessa böcker, berättelser, dikter berikar naturligtvis litteraturen, ger oss läsare ytterligare berättelser att ta till oss. I ett längre perspektiv bidrar de ju också till förståelse och en bredare erfarenhetsgrund. Men framför allt tycker jag man ska se att det inte är så mycket mer annorlunda än vad som förr mötte en landsbygds läsare som satt sig att läsa en storstadsroman, eller vice versa. Vi lever olika liv.

RELATIONER – KÄRLEK

Hanna Johansson, Antiken

Theodor Kallifatides, Kärlek och främlingskap
 Marie Lundström, Sanningens kalas
 Annika Mossberg, Domslut
 Hannele Mikaela Taivassalo, I slutet borde jag dö
 Philip Teir, Jungfrustigen
 Ulrika Wall, Jag borde sagt det först

Kommentar

Kärlek och relationer är förstås de kanske vanligaste ämnena av alla. Det är komplicerat att leva, det ställer till med en massa problem när man, efter att ha levt flera år med en person, träffar en annan att bli så förälskad i att man vill byta liv. Dessa berättelser innehåller alla ingredienser, alltifrån uppsluppen komik till svart tragik. I vissa fall kan författarens borgerliga yrkesliv ge nya och spännande infallsvinklar till ett relationsdrama, en jurist har till exempel mycket att säga om de juridiska turerna kring kärlek, svartsjuka, stalking, och en kulturskribent kan bidra med många insiktsfullt skildrade interiörer från såväl mingel som redaktioner och hemliv med skrivande och läsande.

Varför läser vi detta. Ja, de allra flesta av oss har relationer med andra, vi förälskar oss, avförälskar oss, ja, helt enkelt lever, och vill också läsa om detta – gärna så hudlöst som möjligt. Och när vi inte orkar med all smärta, kan vi gärna le eller skratta åt alla andra som har svårt att klara sina vardagar.

KRIM – SPÄNNING

Tove Alsterdal, Rotvälta
 Cilla Börjlind/Rolf Börjlind, Fruset guld
 Arne Dahl (Jan Arnard), Friheten
 Peter Fröberg Idling, Nidamörkur
 Håkan Nesser, Den sorgsne busschauffören från Alster
 Håkan Norebäck, En sista vinter
 Stina Jackson, Ödesmark
 Lars Kepler (Alexandra Coelho Ahndoril/Alexander Ahndoril), Spegelmannen
 Margit Richter/Thomas Engström, Nattavaara
 Hans Rosenfeldt, Vargasommar

Anders Roslund, Sovsågott

Aino Trosell, Gränsmark

Kommentar

Sverige och Norden har ett gott rykte i den litterärt kriminella världen. Nordic Noir och andra epitet har sin grund i den kanske speciella sorts litteratur som kommit fram här: berättelser präglade av en form av realism blandad med nattsvart mörker i såväl själar som omgivningar. Vi bär ännu på arvet från Maj Sjöwall och Per Wahlöö i deras skildringar av folkhemmets baksidor, deras socialrealistiska drag som blandades med spänning och en kittlande jakt på gåtors lösningar.

Om de var de som också uppfann dekalogin, alltså att en serie kriminalromaner ofta omfattar tio verk, vet jag inte. Dock är det ofta så att deckarförfattarna gärna utnyttjar det formatet. Det ger dem tillfälle att se utvecklingslinjer som sträcker sig långt i tiden, och tiden själv blir en faktor och nästintill en karaktär, personer åldras, blir erfarnare, och kan ibland ändra personlighet, eller i alla fall kan vi som läsare se dem på helt andra sätt i slutet av en sådan serie än hur vi såg på dem i början. Tiden försonar ofta.

I denna genre är det såklart också ett gyllene tillfälle att berätta om mera exotiska drag i landet – som landsbygden och dess förvandling, och dess förvandlande verkan på människor och sinnen. Detta är i och för sig inget unikt för just den svenska deckargenren men det finns förstås en del intressanta varianter.

DIKTER

Mattias Alkberg, Med rätt att dö

Arazo Arif, Mörkret inuti och fukten

Kjell Espmark, En sky av vittnen

Anna Hallberg, Under tiden

Per Helge, Folksånger

Börje Lindström, På kyrkogården i södra Lappland

Jonas Modig, Punkterna på kartan

Jila Mossaed, Åttonde landet Bokförlaget

Lizette Romero Niknami, De försvunna

Eva Runefelt, Ur världen

Niklas Rådström, Då, när jag var poet

Göran Sonnevi, Det osynliga motstyckets bok

Ingela Strandberg, Nattmannen

Jesper Svenbro, Natligt symposion. Sölvegatan 2

Thomas Tidholm, Jordlöparens bok

Kommentar

Poesin, lyriken är som alla andra genrer mycket rik. Jag tycker rent allmänt att vi, för att ändå vara ett ganska litet land, har en mycket rik och varierad litteratur. Vi befinner oss mitt i det modernistiska arvet, kan man säga, och det märks. De diktsamlingar som kommer ut är ytterst varierade – från centrallyriska verk till stort anlagda epos, från dikter som har sin grund i smärtsamma sjukdomsupplevelser till sådana som är mera att betrakta som att dikterna är utsagor ur andras munnar, att poeten gör sig till megafon för en kör av röster.

Även här finns naturligtvis verk som har sina ursprung i det som inte är det traditionellt svenska men som förstås också numera är det. Vi är, som de flesta andra länder i världen, ett land av många kulturer och olika människor med olika erfarenheter. Litteraturens genreformer är just former som på olika sätt lämpar sig att stöpa erfarenheterna och de konstnärliga uttrycken i. Ett epos, en sonett, en modern frivers, rimmad sång – de är uttryck för poetens sökande efter det rätta uttrycket.

Och här, som i alla andra litterära yttringar spelar författarens genus, etnicitet, politiska tillhörighet och andra faktorer in. Det är sådana saker som ger verket dess livsnödvändiga vinklar, synsätt, tuggmotstånd.